

برگزیده

اصول کافی

شیخ الاسلام محمد بن یعقوب کلبی رحمہ اللہ

مترجم: حسین استاد ولی

انتخاب احادیث

محسن استادی مقدم

فهرست مطالب

۳۰	آداب روایت کردن حدیث	۱۱	مقدمه
۳۱	تقلید ناروا	۱۹	كتاب عقل و جهل
۳۱	بدعت و عمل به رأی	۲۲	عقل و جهل
۳۲	رجوع به کتاب و سنت	۲۳	وجوب ولزوم طلب علم
۳۴	عمل به کتاب و سنت	۲۴	وصف علم و فضیلت عالمان
۳۷	كتاب خدا و انسانی	۲۵	ثواب عالم و علم آموز
۳۷	خداشناسی	۲۵	اوصاف عالمان
۳۹	نسبت خداوند	۲۶	حق عالم
۴۰	نهی از گفتگو درباره ذات خدا	۲۶	از دست رفتن عالمان
۴۱	صفات خدا	۲۷	همنشینی با عالمان
۴۲	هدایت	۲۷	گفتگو و پرسش از عالم
۴۷	پیامبر و امام شناسی	۲۷	بخشنده عالم
۴۷	ضرورت وجود حجت	۲۸	نهی از نادانسته سخن گفتن
۴۹	طبقات پیامبران و رسولان و امامان	۲۸	به کار بستن علم
۴۹	فرق بین رسول و نبی	۲۹	نان خوردن و فخر فروشی به علم
		۳۰	سختگیری بر عالم

امامان و علم غیب	۶۸	اقامه حجت به وسیله امام	۵۰
امامان و علم گذشته و آینده	۶۸	زمین خالی از حجت نمی‌ماند	۵۱
امامان و واگذاری امور دین	۷۰	شناخت امام و ارجاع امور به او	۵۱
امامان و روح تقویت کننده	۷۱	وجوب اطاعت امامان	۵۲
امامت عهدی خدایی	۷۲	امامان راهنمایان امت‌اند	۵۳
ناروابون تعیین وقت ظهور	۷۳	امامان والیان و گنجینه‌داران علم خدا ..	۵۳
پرستش خدابدون راهنمایی امامان	۷۴	امامان جانشینان خدا ..	۵۴
کیفیت خلق امامان	۷۴	امامان ارکان زمین‌اند	۵۴
تسليیم در برابر امامان	۷۵		
سرچشمۀ علم از خانه آل محمد ﷺ ..	۷۵		
همه زمین از آن امام است	۷۶	نشانه‌های خدا در قرآن ائمه‌اند	۵۹
روش امام هنگام حکومت	۷۶	وجوب همراهی با امامان	۵۹
نام امیر المؤمنین	۷۷	اهل ذکر	۶۰
نکته‌هایی از آیات درباره ولايت	۷۸	اهل علم	۶۰
ولايت شیعیان	۷۸	راسخان در علم	۶۱
پیامبر ﷺ	۷۹	وارثان کتاب خدا	۶۱
امیر مؤمنان علیه السلام	۸۱	راهنمایی به سوی امام	۶۲
فاطمه زهرا علیه السلام	۸۲	نعمت الهی	۶۲
امام حسن مجتبی علیه السلام	۸۳	نشانه شناسی	۶۳
امام حسین علیه السلام	۸۴	عرضه ایمان	۶۳
امام سجاد علیه السلام	۸۵	استقامت در راه	۶۴
امام باقر علیه السلام	۸۵	امامان محل آمد و شد فرشتگان ..	۶۵
امام صادق علیه السلام	۸۷	امامان وارثان علم	۶۵
امام کاظم علیه السلام	۸۸	امامان جامع علوم قرآنی	۶۵
امام رضا علیه السلام	۸۹	امامان و اسم اعظم	۶۶
امام جواد علیه السلام	۹۰	امامان و معجزات پیامبران	۶۷
امام هادی علیه السلام	۹۱	امامان و صحیفه	۶۷

نامه‌هایی در قرآن

نیازهای خدا در قرآن ائمه‌اند	۵۹
وجوب همراهی با امامان	۵۹
اهل ذکر	۶۰
اهل علم	۶۰
راسخان در علم	۶۱
وارثان کتاب خدا	۶۱
راهنمایی به سوی امام	۶۲
نعمت الهی	۶۲
نشانه شناسی	۶۳
عرضه ایمان	۶۳
استقامت در راه	۶۴
امامان محل آمد و شد فرشتگان ..	۶۵
امامان وارثان علم	۶۵
امامان جامع علوم قرآنی	۶۵
امامان و اسم اعظم	۶۶
امامان و معجزات پیامبران	۶۷
امامان و صحیفه	۶۷

فهرست مطالب * ۷

۱۲۴	پرهیز از گناهان	۹۲	امام عسکری علیه السلام
۱۲۴	انجام واجبات	۹۳	امام رضا علیه السلام
۱۲۵	مداومت بر عمل	۹۴	تصریح به امامت امامان دوازده گانه
۱۲۵	عبادت	۹۵	امامان شاهزاده همسکی قائم به امر خدا
۱۲۵	نیت	۹۵	صله به امام شاهزاده
۱۲۶	نشاط و سنتی در عبادت		کتاب اینیل آنکفر و طاعات و معاصی
۱۲۷	میانه روی در عبادت	۹۹	طینت مؤمن و کافر
۱۲۸	صبر	۱۰۰	اقرار پیامبر ﷺ به ربوبیت خدا
۱۲۹	شکر	۱۰۱	سکینه و آرامش
۱۳۰	حسن خلق (خوش خلقی)	۱۰۱	اخلاص
۱۳۱	خوشرویی	۱۰۳	پایه های اسلام
۱۳۱	راستگویی و امانتداری	۱۰۵	اسلام و ایمان
۱۳۲	شرم و حیا	۱۰۵	درجات ایمان
۱۳۲	عفو و گذشت	۱۰۷	خصوصیات مؤمن
۱۳۳	فروبردن خشم	۱۰۸	توصیف ایمان
۱۳۴	پردمباری و حلم	۱۱۱	ایمان و یقین
۱۳۴	حفظ زبان	۱۱۱	تفکر
۱۳۵	مداراو سازگاری	۱۱۱	مکارم اخلاق
۱۳۶	نرم خویی	۱۱۲	فضیلت یقین
۱۳۶	تواضع و فروتنی	۱۱۳	خشنوی از قضا و قدر
۱۳۷	دوستی و دشمنی	۱۱۵	توکل
۱۳۷	نکوهش دنیا	۱۱۸	خوف و رجا (بیم و امید)
۱۳۹	قناعت	۱۱۹	خوش گمانی به خدا
۱۳۹	کفاف	۱۲۱	طاعت
۱۴۰	تعجیل در کار خیر	۱۲۲	پرهیز کاری (ورع)
۱۴۰	انصاف و عدل	۱۲۳	عفت
۱۴۲	بی نیازی از مردم		

شدت گرفتاری مؤمن ۱۶۷	صله رحم ۱۴۳
فضیلت فقرای مسلمین ۱۶۸	نیکی به پدر و مادر ۱۴۳
گناهان (و آثار آنها) ۱۶۹	همت به کار مسلمان ۱۴۴
کوچک شمردن گناه ۱۷۰	احترام به سالخوردها ۱۴۵
ریشه‌ها و پایه‌های کفر ۱۷۰	برادری ۱۴۵
ریا ۱۷۱	حق مؤمن بر مؤمن ۱۴۶
دم زدن از عدالت ۱۷۲	مهرورزی ۱۴۷
جدال ۱۷۲	دید و بازدید ۱۴۷
خشم ۱۷۳	مصطفحه (دست دادن) ۱۴۸
حسد ۱۷۴	معانقه (در آغوش کشیدن) ۱۴۹
تعصّب (دلبستگی بی چون و چرا) ۱۷۴	بوسیدن ۱۵۰
خود بر تربیتی ۱۷۵	گفتگوی برادران دینی ۱۵۱
عجب (خوبی) ۱۷۶	شاد کردن مؤمنان ۱۵۱
حرص و دوستی دنیا ۱۷۶	برآوردن حاجت مؤمن ۱۵۲
طمع ۱۷۸	رفع گرفتاری مؤمن ۱۵۴
ناسازگاری ۱۷۸	اطعام مؤمن ۱۵۵
بدخلقی ۱۷۸	پوشاندن مؤمن ۱۵۶
سفاهت (سبکسری) ۱۷۹	احترام و مهره ربانی به مؤمن ۱۵۶
بدزبانی و شرارت ۱۷۹	خیرخواهی برای مؤمن ۱۵۷
تجاوز و سرکشی ۱۸۰	اصلاح میان مردم ۱۵۷
فخر و تکبر ۱۸۱	زنده کردن مؤمن ۱۵۸
سنگدلی ۱۸۱	سلامت دین ۱۵۸
ظلم ۱۸۲	رازپوشی ۱۶۰
پیروی از هوای نفس ۱۸۲	نشانه‌های مؤمن ۱۶۱
مکرونیزنج ۱۸۳	کم بودن شمار مؤمنان ۱۶۳
دروغ ۱۸۴	انواع مؤمن ۱۶۵
دورویی ۱۸۴	بیمان صبر بر مشکلات ۱۶۶

فهرست مطالب * ۹

۲۰۴	انواع قلوب	۱۸۵
۲۰۴	وسوسه و حدیث نفس ۱	۱۸۵
۲۰۵	اعتراف به گناهان و پشیمانی	۱۸۶
۲۰۶	پنهان داشتن گناه	۱۸۷
۲۰۶	آهنگ کارنیک یا بد	۱۸۷
۲۰۷	توبه	۱۸۸
۲۰۸	استغفار	۱۸۸
۲۰۹	شتاب در کیفر گناه	۱۸۹
۲۱۰	تفسیر گناهان	۱۸۹
۲۱۰	ترک گناه	۱۹۰
۲۱۱	محاسبه عمل	۱۹۰
۲۱۲	عیب جویی	۱۹۰
۲۱۲	معافی از بلا	۱۹۱

کتاب دعا

۲۱۵	فضیلت دعا	۱۹۳
۲۱۶	دعا سلاح مؤمن	۱۹۳
۲۱۶	دعادفع قضا و بلا	۱۹۳
۲۱۷	استجابت دعا	۱۹۴
۲۱۸	الهام به دعا	۱۹۴
۲۱۸	دعاقبل از بلا	۱۹۵
۲۱۹	یقین به استجابت دعا	۱۹۸
۲۱۹	اصرار و درنگ در دعا	۱۹۸
۲۱۹	نام بردن حاجت در دعا	۱۹۹
۲۲۰	گریه	۲۰۳
۲۲۱	ستایش و ثنا بیش از دعا	۲۰۳
۲۲۱	اجتماع کردن برای دعا	۲۰۳

کتاب دعا

۲۲۱	فراموشی قرآن	۲۲۲	عومیت دادن دعا
۲۲۱	قرائت قرآن	۲۲۲	کسی که اجابت دعايش به تأخیر افتاد
۲۲۲	ثواب خواندن قرآن	۲۲۳	صلوات بر محمد و آل محمد ﷺ
۲۲۳	شمرده خواندن قرآن با آواز خوش	۲۲۳	ذکر خدا
۲۲۴	فضیلت سوره ها	۲۲۴	بسیار یاد خدا کردن و ذکر خدا گفتن ..
۲۲۴	اختلاف قرائت سوره ها	۲۲۵	اشغال به ذکر خدای بزرگ

داتاب بندهای سوییت

۲۴۷	مقدار لازم از معاشرت	۲۲۶	استغفار
۲۴۷	معاشرت نیکو	۲۲۶	دعا برای برادران دینی در غیاب آنها ..
۲۴۸	کسی که دوستی با او لازم است ..	۲۲۷	کسانی که دعايشان مستجاب گردد یا نگردد ..
۲۴۹	کسی که دوستی با او خواهایند نیست.	۲۲۸	گفتن ذکر ..
۲۵۰	دوستی و مهربورزی با مردم ..	۲۲۹	دعا هر صبح و شام ..
۲۵۱	سلام کردن ..	۲۳۱	دعا هنگام بیرون رفتن از خانه ..
۲۵۱	چشم پوشی	۲۳۲	دعا در قبل و بعد از نماز ..
۲۵۱	عطسه و دعا	۲۳۳	دعا برای روزی ..
۲۵۲	احترام به موسفیدان ..	۲۳۴	دعا برای ادائی دین ..
۲۵۳	مجالس امانت است ..	۲۳۴	دعا برای رفع غم و نگرانی ..
۲۵۳	در گوشی سخن گفتن	۲۳۵	دعا هنگام درد و بلا ..
۲۵۴	آداب نشستن ..	۲۳۵	دعا برای حاجات دنیا و آخرت ..
۲۵۴	شوخی و خنده ..		
۲۵۴	حق همسایگی ..		
۲۵۵	حد همسایگی ..	۲۳۹	فضیلت قرآن ..
۲۵۵	خوش رفاقتی ..	۲۴۰	فضیلت حافظ و حامل قرآن ..
۲۵۶	نامه نگاری ..	۲۴۱	یادگیری قرآن ..

کتاب فضیلت قرآن

۲۳۹	فضیلت قرآن ..
۲۴۰	فضیلت حافظ و حامل قرآن ..
۲۴۱	یادگیری قرآن ..

مقدمه

۱ - گرچه اولین منبع شناخت دین «سنن» است ولی به دلیل تفصیلی و تبیینی سنت، جایگاه بسیار ویژه در شناخت دیدگاه‌های اسلامی دارد، شاید بتوان ادعا نمود که اگر تبیین و تفسیر کلیات قرآن و دین به وسیله احادیث انجام نمی‌گرفت برای بشری که باید شریعت را از مبدأ هستی دریافت و به آن عمل نماید امری غیرممکن بود.

از این منظر است که پیامبر اسلام ﷺ و اهل بیت پیامبر ﷺ و اولیاء الهی به تعلیم و انتشار آموزه‌های روایی تأکید داشته و هم خود و هم یارانشان را به ضبط و نشر احادیث ترغیب نموده‌اند.

از آغاز نگارش احادیث و روایات در قرن سوم هجری کتب روایی بسیاری در دسترس ما قرار گرفته و تابه امروز گرچه احتمال دخل و تصرف‌هایی در آن‌ها وجود دارد ولی با به کارگیری چهار دانش اساسی در علم حدیث: تاریخ حدیث، درایة الحدیث، رجال حدیث، فقه الحدیث ما با اطمینان بتوانیم به احادیث و روایات به عنوان یکی از مهم‌ترین و کاربردی‌ترین ادله اربعه در بیان شریعت عمل نماییم از جمله این کتب

روایی کتب اربعه: الکافی، من لا يحضره الفقيه، تهذیب الاحکام، استبصار
اسیت که در دوران ما در فهم دینی و بیان شریعت کارآیی بالایی داشته و
دارد.

۲ - از آن جا که صدیق ارجمندم جناب آقای حسینی (مدیر نشر
دارالثقلین) مجموعه ارزشمند اصول کافی را با ترجمه جناب آقای
حسین استاد ولی به صورتی بسیار نیکو به طبع رساندند به فکر شان خطور
نمود که برگزیده‌ای از این مجموعه را به چند دلیل به طبع برسانند:

۱ - مجموعه اصول کافی از نظر حجم در ۵ جلد چاپ شده که حمل و نقل
آن برای اهل علم در سفرها مشکل به نظر نمی‌رسد.

۲ - مجموعه ۵ جلدی به علت طبع نفیس از نظر هزینه شاید خریدش
برای بسیاری از افراد ممکن نباشد.

۳ - نشر برگزیده اصول کافی به علت نمایه‌گونه بودن باعث ترغیب افراد
به مطالعه احادیث گردد.

قرعه این نیکبختی به نام حقیر خورد که مجموعه اصول کافی رانگاهی
بیندازم و آن‌چه به نظرم بیشتر در هر باب مورد استفاده می‌رسید گرد آورم.
در این برگزیده، سعی نمودم از کل باب‌هاروایتی نقل کنم تا نمایه‌ای کامل از
عنایین موجود در اصول کافی پیش رو و در دسترس قرار گیرد.

۳ - شاید این توصیه به طبع ناشرین دم‌ساز نباشد ولی از خیرخواهی و
دلسوزی نقل می‌نمایم که دین‌شناسی راهبرد داشتن در مطالعه، سیر
مطالعاتی منظم، وقت گذاری کافی لازم دارد، و اگر کسی جسته گریخته
بخواهد مطالبی را مطالعه نماید باید به کتبی مراجعه نماید که کارشناسان
بر جسته علوم اسلامی که در آن زمینه تحقیقی نگاشته‌اند مراجعه نماید مثلاً
همان‌گونه که برای رفتار عبادی و معاملات به رساله عملیه مراجعه می‌نماید

اگر به آیات و روایات اخلاقی توجه دارید به کتاب اخلاق عملی آیة الله مهدوی کنی و اگر به روایات و آیات در زمینه روش زندگی توجه دارید به کتاب مفاتیح الحیات آیة الله جوادی آملی و... مراجعه نمایید.

اگر چه فهم این کتاب‌ها و حتی رساله عملیه که توسط متخصصین علوم دینی نگاشته شده است برای فهم دقیق نیاز به استاد و راهنمای دارد اما برای مطالعه مطمئن هستیم آن‌چه باید بفهمیم به صورت صحیح می‌فهمیم و الا مطالعه صرف آیات و روایات در باب‌های مختلف برای بسیاری از انسان‌ها مشکل ساز می‌شود مثلاً در خود کافی اگر مطالعه کننده‌ای تسلط کافی به کل دین و مبانی دینی نداشته باشد چگونه می‌تواند این روایات را در کنار هم تحلیل کند:

درج ۴ باب ۱۰۶ آمده: انَّ أَشَدَّ النَّاسَ بِلَاءَ الْأَنْبِيَاءِ... امام صادق علیه السلام فرمودند: گرفتارترین مردم پیامبران اند سپس کسانی که به آنان نزدیک ترند (یعنی او صیاء) سپس به ترتیب هر کس که از دیگران بهتر است.

یا امام صادق علیه السلام فرمود: پاداش بزرگ به همراه بسیاری بزرگ است و خداوند قمی را دوست ندارد مگر آن که به بلا گرفتار سازد.

یا امام صادق علیه السلام فرمود: خدای بزرگ در زمین بندگانی دارد از خالص ترین بندگانش هیچ تحفه‌ای از آسمان به زمین فرود نیاورد مگر آن که آن را از آنان برگرداند و به دیگران بدهد و بایی فرود نیاورد مگر آن که آن را متوجه آنان سازد.

یا امام صادق علیه السلام می‌فرمایند: هرگاه خداوند بنده‌ای را دوست بدارد او را در بلا غوطه ور سازد...

در مقابل این احادیث احادیث داریم که می‌فرمایند:
باب ۱۱۱ امام صادق علیه السلام فرمود: آگاه باشید که رگی نمی‌زند و زمین

خوردن و سردرد و مرضی رخ نمی دهد مگر به خاطر گناهی و این است قول خدای بزرگ در کتابش و هر مصیبتی که به شمار سد به خاطر کارهایی است که دست های خود تان فراهم کرده و خداوند از بسیاری نیز چشم می پوشاند...
یا امام صادق علیه السلام فرمود: گناه بنده را از روزی محروم می کند.

یا امام باقر علیه السلام فرماید: هیچ سالی کم باران تر از سال دیگر نیست ولی خداوند باران را هر جا که بخواهد فرود می آورد هرگاه قومی مرتکب گناه شوند خدای بزرگ بارانی را که در آن سال برای آنان مقدار کرده از آنان برمی گرداند...

در باب دیگر احادیث این گونه رقم خورده:

ج ۵ باب ۲۰۷ خدای بزرگ بندگان ویژه ای دارد که دریغ دارد بلایی به آنان رسپس آنان را در عافیت زنده می دارد و در عافیت روزی می دهد و در عافیت می میراند و (روز قیامت) در عافیت برمی انگیزد و با عافیت در بهشت جای می دهد.

جمع بندی این احادیث نیازمند فقه الحدیث است فهم درست از روایات به معنای تفسیر درست حدیث است یعنی در به دست آوردن مدلیل حدیث تفسیر آن ضروری است در فهم حدیث مانیازمند به فهم:

۱ - مفاهیم واژه هاستیم که عبارت است از توجه به ریشه واژه ها، توجه به گوهر معنای آن ها، توجه به مفاهیم و واژه ها در عصر صدور حدیث، توجه به اصطلاحات خاص روایات

۲ - بررسی ساختار جملات روایات

۳ - توجه به زبان روایات بدین معنا که باید پدیده های مجاز، تشبيه، استعاره، تمثیل... را تشخیص دهیم.

۴ - نقش سیاق در معنارسانی

۵- توجه به قرائی خارجی

پیداست در فهم حدیث هر مقدار دقیق بیشتر شود منظر نهایی ارائه شده از حدیث به منظر واقعی هماهنگی بیشتر خواهد داشت بدون تردید از مهم‌ترین انحرافات در فرق مختلف اسلامی همین یکسونگری و عدم توجه به کل دین در بررسی متون قرآنی و حدیثی است.

بدون تردید همین دلیل باعث نکوهش اهل بیت علیهم السلام از افرادی است که قرآن و روایات را بدون تسلط کامل به دین تفسیر به رأی می‌نموده‌اند لذا از مطالعه روایات و آیات نباید مقصود عمل به آن بدون اجتهاد باشد بلکه مطالعه ما اطلاع داشتن از آیات و روایات برای رسیدن به فهم درست از مبانی دینی و شناخت واژه‌های ارائه شده در شریعت است. بلکه بر هر مکلفی واجب است در عمل به آیات و روایات نظر اجتهادی مجتهدی جامع الشرایط و مسلط به کل دین را مدنظر داشته باشد و واضح است جریان کل مطالعه عمل و نظر ما باید مارا در مسیر بندگی قرار دهد هرچه مارا از بندگی خداوند دور می‌کند باید کنار گذاشته شود.

محسن استادی مقدم

ذی الحجه ۱۴۳۴

كتاب عقل و جهل

عقل و جهل

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ الْكَفَافُ قَالَ: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْعَقْلَ اسْتَنْطَقَهُ ثُمَّ قَالَ لَهُ: أَقْبِلُ، فَأَقْبَلَ. ثُمَّ قَالَ لَهُ: أَدْبِرُ فَأَدْبَرَ. ثُمَّ قَالَ: وَعِزَّتِي وَجَلَالِي، مَا خَلَقْتُ خَلْقاً هُوَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْكَ، وَلَا أَكْمَلْتُكَ إِلَّا فِيمَنْ أُحِبُّ. أَمَا إِنِّي إِيَّاكَ آمُرُ وَإِيَّاكَ أَنْهَى وَإِيَّاكَ أَعْاقِبُ وَإِيَّاكَ أُثِيبُ.

امام باقر علیه السلام فرمود: چون خداوند عقل را آفرید^۱ با او سخن گفت،

۱. عقل نیروی است در انسان که خوب و بد را می فهمد و حق و باطل را تشخیص می دهد و به همین دلیل مورد خطاب و امر و نهی و پاداش و کیفر خدا قرار می گیرد. و امر آن به پیش آمدن و پس رفتن، کنایه از قابلیت داشتن آن برای پذیرش امر و نهی الهی است. این نیرو اگر پس از تشخیص خوب و بد، آدمی را به راه خیر و ادراست و از راه بد بازداشت، در روایات به عنوان عقل شناخته شده و دارای فضیلت است و گرنه هوش و درک است و فضیلتی ندارد، و اگر از آن سوء استفاده شود نیرنگ و شیطنت است.

جهل گاهی در برابر علم است (یعنی نادانی) و گاهی در برابر عقل (یعنی حماقت و ناخردی) که با علم قابل جمع است، و در این جامعه ای دوم مراد است. یعنی ممکن است کسی آگاهی فراوان از امور داشته باشد ولی احمق و ناخرد بوده و مصلحت دان و آخرین نباشد. علی علیه السلام فرموده است: رَبُّ الْعَالَمِينَ قَذَّفْتَهُ جَهْلَهُ وَ عِلْمَهُ مَعَهُ لَا يَنْفَعُهُ. (نهج البلاغه، حکمت ۱۰۷): بساعالمی که جهلهش او را ز پای درآورد با آن که علمش با او بود و سودش نبخشید.

به او فرمود: پیش بیا، پیش آمد. سپس فرمود: پس برو، پس رفت.
 آن‌گاه فرمود: به عزّت و جلالم سوگند آفریده‌ای را محبوب تراز تو در
 نزد خود نیافریدم و تو را کامل نمی‌سازم مگر در کسی که دوستش
 می‌دارم. هش دار که تنها تو را امر می‌کنم، و تنها تو را نهی می‌کنم، و
 تنها تو را کیفر می‌کنم، و تنها تو را پاداش می‌دهم.^۱

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ: إِنَّمَا يُدَاقِّ اللَّهُ الْعِبَادَ فِي الْحِسَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ قَدْرِ مَا آتَاهُمْ مِنَ الْعُقُولِ فِي الدُّنْيَا.

امام باقر علیه السلام فرمود: خداوند در روز قیامت به اندازه عقلی که در
 دنیا به بندگان داده است در حساب آنان دقت به خرج می‌دهد.

قالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا قَسَمَ اللَّهُ لِلْعِبَادِ شَيْئًا أَفْضَلَ مِنَ الْعَقْلِ، فَنَوْمُ الْعَاقِلِ أَفْضَلُ مِنْ سَهْرِ الْجَاهِلِ، وَ إِقَامَةُ الْعَاقِلِ أَفْضَلُ مِنْ شُخُوصِ الْجَاهِلِ، وَ لَا بَعْثَ اللَّهُ نَبِيًّا وَ لَا رَسُولاً حَتَّىٰ يَسْتَكْمِلَ الْعَقْلُ وَ يَكُونَ عَقْلَهُ أَفْضَلُ مِنْ جَمِيعِ عُقُولِ أُمَّتِهِ؛ وَ مَا يُضْمِرُ النَّبِيُّ فِي نَفْسِهِ أَفْضَلُ مِنْ اجْتِهَادِ الْمُجْتَهِدِينَ؛ وَ مَا أَدَى الْعَبْدُ فَرَائِضَ اللَّهِ حَتَّىٰ عَقْلَ عَنْهُ، وَ لَا بَلَغَ جَمِيعُ الْعَابِدِينَ فِي فَضْلِ عِبَادَتِهِمْ مَا بَلَغَ الْعَاقِلُ؛ وَ الْعُقَلَاءُ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ الَّذِينَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَىٰ: (وَ مَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا أُولُوا الْأَلْبَابِ).

رسول خدا علیه السلام فرمود: خدا چیزی بهتر از عقل میان بندگان تقسیم نکرده است؛ خواب عاقل برتر از بیداری جاهل، و اقامت عاقل برتر از سفر و تلاش جاهل است. و خدا هیچ پیامبر و رسولی را

۱. یعنی امر و نهی خداوند متوجه عقل است و غیر عاقل تکلیف ندارد، و پاداش و کیفر نیز بر اساس عقل است و بی عقل مستحق پاداش و کیفر نمی‌گردد.

نفرستاد تا آن که او عقل خود را کامل ساخت و عقلش برتر از عقل های همه امتش بود و آنچه پیامبر در خاطر می گذراند برتر از کوشش کوششگران است.^۱ بنده نمی تواند واجبات خدا را ادا کند مگر زمانی که او را درست بشناسد و دستورات او را به خوبی دریابد. و همه عابدان در برتری عبادت خود به پایه آنچه عاقل بدان می رسد نمی رسند. عاقلان همان صاحبان مغز و اندیشه اند که خدا فرموده: و تنها صاحبان مغز و اندیشه تذکر می یابند.^۲

قالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الْعُقْلُ غِطَاءُ سَتِيرٍ، وَ الْفَضْلُ جَمَالٌ ظَاهِرٌ،
فَإِنْتُ خَلَلَ خُلُقِكَ بِفَضْلِكَ، وَ قَاتَلَ هَوَاكَ بِعَقْلِكَ، تَسْلِمُ لَكَ الْمَوَدَّةُ، وَ
تَظْهَرُ لَكَ الْمَحَبَّةُ.

امیر المؤمنان علیه السلام فرمود: عقل پوششی ستیر (بر روی عیوب آدمی) است، و فضل و بخشش زیبایی آشکار است. پس با فضل و بخشش نواصی اخلاقی خود را بپوشان، و با عقل خود به جنگ هوای نفس برو، که دوستیات سالم می ماند و محبت آشکار خواهد گشت.^۳

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِذَا قَامَ قَائِمُنَا وَضَعَ اللَّهُ يَدَهُ عَلَى رُؤُوسِ
الْعِبَادِ، فَجَمَعَ بِهَا عُقُولَهُمْ، وَ كَمَلَتْ بِهِ أَحْلَامُهُمْ.
امام باقر علیه السلام فرمود: چون قائم ما قیام کند خداوند دست تربیتش را

۱. یعنی اعمال قلبی و عقاید. یقینی و تفکرات سازنده و نیت‌های صادقانه پیامبر و تصفیه باطن او برتر از اعمال ظاهری کوشندگان در عبادت است، صرف نظر از آن که به عبادات سخت بدنی هم می پردازد.

۲. بقره، ۲۶۹: وَ مَا يَذَّكَرُ.

۳. یعنی هم دوستی تبا خدا و مردم پایدار خواهد بود و هم محبت خدا و مردم به تو آشکار خواهد شد.

بر سر بندگان می نهد و بدین وسیله عقل هاشان را جمع می کند و خرد هاشان کامل می گردد.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا عَلِيُّ لَا فَقْرَرَ أَشَدُ
مِنَ الْجَهْلِ، وَ لَامَالَ أَعْوَدُ مِنَ الْعَقْلِ.

رسول خدا ﷺ فرمود: ای علی، فقری سخت تر از جهل، و مالی سودمند تر از عقل نیست.

وجوب و لزوم طلب علم

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ
عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ، إِلَّا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ بُغَاةَ الْعِلْمِ.

رسول خدا ﷺ فرمود: طلب علم بر هر مسلمانی واجب است.
آگاه باشد که خداوند جویندگان علم را دوست دارد.^۱

عَنْ أَبِي إِسْحَاقِ السَّبِيعِيِّ عَمَّنْ حَدَّثَهُ قَالَ: سَمِعْتُ
أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيَّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ يَقُولُ: أَيُّهَا النَّاسُ اعْلَمُوا أَنَّ كَمَالَ الدِّينِ طَلَبُ الْعِلْمِ
وَ الْعَمَلُ بِهِ، إِلَّا وَ إِنَّ طَلَبَ الْعِلْمِ أَوْجَبَ عَلَيْكُمْ مِنْ طَلَبِ الْمَالِ، إِنَّ
الْمَالَ مَقْسُومٌ مَضْمُونٌ لَكُمْ قَدْ قَسَمَهُ عَادِلٌ بَيْنَكُمْ وَ ضَمِّنَهُ وَ سَيَفِي
لَكُمْ، وَ الْعِلْمُ مَخْرُونٌ عِنْدَ أَهْلِهِ وَ قَدْ أُمِرْتُمْ بِطَلَبِهِ مِنْ أَهْلِهِ، فَاطْلُبُوهُ.

امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: ای مردم، بدانید که کمال دین، طلب
علم و عمل به آن است. آگاه باشد که طلب علم از طلب مال بر شما

۱. از حدیث اول باب بعد بر می آید که مراد از علم، علم دین است که واجب عینی است و تحصیل آن بر هر فرد مسلمان، به قدر ضرورت، واجب است.

واجب تراست، زیرا مال تقسیم شده و برای شما تضمین گردیده و (خدای) عادلی آن را میان شما تقسیم نموده و ضمانت فرموده و به زودی برایتان وفا خواهد کرد، ولی علم در نزد اهله مخزون است و شما مأمورید که آن را از اهله (یعنی انبیا و ائمه و عالمان ربّانی) بجویید، پس آن را بجویید.

وصف علم و فضیلت عالمان

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ الْكَوْنَاتُ قَالَ: الْكَمَالُ كُلُّ الْكَمَالِ التَّقْفُهُ فِي الدِّينِ، وَ الصَّبْرُ عَلَى النَّائِبَةِ وَ تَقْدِيرُ الْمَعِيشَةِ.

امام باقر علیه السلام فرمود: کمال، همه کمال، در پژوهش در دین و صبر بر مصیبت و اندازه گیری و میانه روی در امور زندگی است.

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ الْكَوْنَاتُ قَالَ: عَالِمٌ يُتَبَعِّقُ بِعِلْمِهِ أَفْضَلُ مِنْ سَبْعِينَ الْفَ عَاِبِدٍ.

امام باقر علیه السلام فرمود: عالمی که از علم او بهره برنده برتر از هفتاد هزار عابد است.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ الْكَوْنَاتُ قَالَ: النَّاسُ ثَلَاثَةٌ: عَالِمٌ وَ مُتَعَلِّمٌ وَ غَثَاءُ.

امام صادق علیه السلام فرمود: مردم سه دسته‌اند: عالم، علم‌آموز و هرزه گان بی‌دانش که مانند خار و خاشاک روی آب‌اند (هر روز به کسی گرایند و به مسلکی روی آورند).

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ الْكَوْنَاتُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: نِعْمَ وَ زَيْرُ الْإِيمَانِ الْعِلْمُ، وَ نِعْمَ وَ زَيْرُ الْعِلْمِ الْحِلْمُ، وَ نِعْمَ وَ زَيْرُ الْحِلْمِ الرِّفْقُ، وَ نِعْمَ وَ زَيْرُ